

Carsten Lund: Orglets ABC. Udgivet af Det Danske Orgelselskab, Jelling 1980. 54 s. Kr. 54,-.

Mads Kjersgaard: Renaissanceorglet i Sønderborg Slotskappel. Udgivet af Det Danske Orgelselskab 1976. 69 s. Kr. 54,-.

Jørgen Haldor Hansen og Ole Olesen: Jesuskirkens orgel. Udgivet af Valby sogns menighedsråd. Jelling 1976. 45 s. Kr. 30,-.

Angul Hammerich: Et historisk orgel paa Frederiksborg Slot. (Genoptryk fra Tidsskrift for Kunstindustri, Kbh. 1897). Forlaget Syrinx, Hillerød 1981. 20 s. + VII. Kr. 47,-.

(Alle titlerne forhandles af Forlaget Syrinx, Rolighedsvej 6, 3400 Hillerød).

Interessen for orgelhistorisk forskning har i de senere år været stigende, og her har ikke mindst dannelsen af Det danske Orgelselskab været af betydning.

Ideen med Carsten Lunds »Orglets ABC« er »at give en kortfattet beskrivelse af orglets vigtigste klanglige og mekaniske dele«. Dette mål er nået på allerbedste måde: i den koncise fremstilling er det imponerende, hvor meget den skrivende orgelbygger har fået med; og sammen med illustrationsmaterialet giver det bogen stor anvendelighed også i pædagogisk sammenhæng. Man kan kun håbe på en fortsættelse af orgelalfabetet med emner som disposition, mensurering og intonation!

Mads Kjersgaards bog om »Renaissanceorglet i Sønderborg Slotskappel« giver et levende indblik i »orgeldetektivens« arbejde. Orglet er i dag en torso, intet er bevaret af pibeværk og spillebord; men på baggrund af egne opmålinger af orgelhuset og de delvist bevarede vindlader drager forfatteren en række skarpsindige og bemærkelsesværdige slutninger. Blandt de mest opsigtsvækkende er teorien om, at orglet har haft F-stemning (tangenten c giver tonen f). Denne stemning, der findes beskrevet hos bl. a. Praetorius, er ikke kendt fra andre orgler – og det tør siges at være et »fund«, Kjersgaard her har gjort. Efter gennemgang af det eksisterende orgelmateriale og opstilling af en mulig disposition for orglet diskuterer forfatteren forskellige mulige teorier for orglets herkomst. Med udgangspunkt i teorien om F-stemning og en kunsthistorisk datering af orgelhuset til slutningen af 1500-tallet sættes orglet i forbindelse med Hermann Raphaëlis. Sammenligningen mellem dennes orgel til slotskuppet i Dresden og Sønderborgorglet er besnærende, ikke mindst med dronning Dorotheas besøg i Dresdenkuppet 1565 in mente; men et afgørende bevis for orglets bygningshistorie kan ikke gives, hvilket Mads Kjersgaard også selv indrømmer. Bogen er ikke desto mindre både velskrevet og elementært spændende læsning.

Et interessant kapitel af den nyere danske orgelhistorie behandles i Jørgen Haldor Hansen og Ole Olesens monografi »Jesuskirkens orgel«. I 1890, samme år som kirken stod færdig, blev orglet bygget af den franske orgelbygger Aristide Cavallé-Coll, og det er det eneste instrument, bygget af denne hovedskikkelse i 1800-tallets franske orgelbygning, i Norden. I det overmåde

rint illustrerede skrift gives først en omtale af Cavallé-Colls tekniske og klanglige nyskabelser og derefter en nærmere beskrivelse af Jesuskirkens orgel. Her afsløres bl. a. det tragi-komiske resultat af en udtalelse fra orgelkonsulenten Johann H. Nebelong, der betød, at et oprindeligt dispositionsforslag på 40 stemmer, 3 manualer og pedal blev forkastet: Nebelong mente, at 20 stemmer, 2 manualer og pedal var tilstrækkeligt – og derved blev det! Forfatterne kommer også ind på den inspiration, Jesuskirkens orgel gav til den samtidige danske orgelbygning; især blev den svævende strygestemme, *Voix céleste*, yderst populær og bygget i talrige orgler.

Orgelbyggeren Carsten Lund giver i et kapitel resultaterne af en opmåling af orglets dele, herunder pibernes mensurer – også dette kapitel er beriget ved en række meget fine fotografier. Som forfatterne konkluderer, har instrumentet i Jesuskirken undgået nævneværdige ombygninger og er således i dag et velbevaret eksempel på den franske orgelromantik.

Det unge Syrinx forlag har med genoptrykket af Angul Hammerichs artikel om Compeniusorglet ikke blot udgivet en smuk tryksag, men også en på flere måder interessant studie af vor første hjemlige dr. phil. i et musikvidenskabeligt emne.

Den historiske interesse for Compeniusorglet var tiltagende i løbet af 1800-tallet, og ikke mindst den franske konsul, C. M. Philberts interesse for det gamle instrument tilskyndede til nedsættelsen af en kommission, der med Hammerichs ord skulle »skaffe den interessante Overlevering fra Fortiden fuld Oprensning for svundne Tiders LigeGYldighed og Mangel paa Forstaaelse«.

Baggrunden for artiklens tilblivelse var de opmålinger og undersøgelser, der blev foretaget i forbindelse med orglets restaurering i 1895, ledet af Felix Reinburg, mestersvend i den franske orgelromantiks toneangivende firma: A. Cavallé-Coll! Hammerichs engagement i historiske musikinstrumenter (jf. oprettelsen af Musikhistorisk Museum) var en væsentlig faktor i kommissionens beslutning om »ikke at skabe et nyt Instrument, men ved Bibeholdelse af alt det for Datiden særegne i stort og i smaat at lade det gamle Orgel genopstaa til nyt Liv som et Monument fra en svunden Tidsalders Kunst og Kultur«. Man kunne, lidt polemisk, fristes til at spørge om ikke dette historiske standpunkt også kunne stå som overskrift for en god del af den senere orgelbevægelse?

Hammerich giver en kildemæssigt velunderbygget udredning af instrumentets historie, hvor han slår fast, at det blev skænket Chr. IV af hertug Friedrich Ulrich af Braunschweig-Wolfenbüttel. Herefter følger en grundig beskrivelse af Compeniusorglets ydre og indre. Særlig interessant er her forfatterens beskrivelse af orglets rørstemmer, hvor han i sin bedømmelse viser sig som et barn af sin tid ved at konkludere: »I Begyndelsen af det 17. Aarhundrede maatte man endnu nøje sig med et i Retning af Klangfarve meget primitivt Resultat af Rørstemmerne«. Det er orglets snerrende regal-rørstemmer, Hammerich har svært ved at acceptere, og han slår fast, at »De ere byggede ganske forskelligt fra de nuværende Rørstemmer«. Han påstår, at

lydbægerets funktion til forstærkning af rørstemmens tone ikke var opdaget på Compenius' tid, hvilket ikke er korrekt, idet endog Compenius selv anvendte trompetstemmer med lange lydbægre i sine kirkeorgler – at de ikke forekommer i Frederiksborgorglet må skyldes instrumentets særlige verdslige funktioner og dets krav til komprimeret opstilling af piberne. Alt i alt er Angul Hammerichs artikel dog særdeles morsom og informativ og kan anbefales på det varmeste.

Hans Chr. Hein

Kassettebånd

Eilif Zachariassen, clavichord:

Værker af Georg Böhm, J. S. Bach og C. Ph. E. Bach.

Optagelse: Carsten Lehn's studie SONGBIRD, 1981.

Forhandles af Forlaget Syrinx, Rolighedsvej 6, 3400 Hillerød, pris kr. 75,-.

I kølvandet på de efterhånden talrige pladeindspilninger på gamle orgler har der i de seneste år også været en stigende interesse for at høre andre »historiske« tasteinstrumenter; således har cembaloet fået en renæssance med såvel bygning af nye instrumenter som tilgang af nye kompositioner.

Heroverfor står clavichordet stadig som et historisk instrument, der udelukkende bruges til ældre tiders musik.

Den foreliggende indspilning er foretaget på et clavichord, bygget af Adlam Burnett i 1976 som en kopi af et instrument fra 1763 af J. A. Hass, Hamburg – mod slutningen af 1700-tallet havde clavichordet netop i Tyskland sin sidste blomstringsperiode med især C. Ph. E. Bachs kompositioner.

Indspilningen rummer bl. a. fire værker af C. Ph. E. Bach, og de står da også særdeles fint til instrumentet. Ved hjælp af en fintfølelse klangbehandling formår Eilif Zachariassen at forløse disse stykkers dramatik og følelse på overbevisende måde. Ikke mindst i »Freie Fantasie fürs Clavier« og i »Fantasie C-dur« udnytter Zachariassen det for clavichordet så karakteristiske vibrato og de pludselige dynamiske skift som instrumentet åbner mulighed for gennem den udøvedes næsten direkte forbindelse til strengene. Georg Böhms »Suite in a-moll« og J. S. Bachs »Chromatische Fantasie« høres ofte spillet på cembalo, og netop på den baggrund er det forfriskende at opleve, hvad clavichordets overlegne dynamiske og artikulationsmæssige egenskaber kan tilføje udførelsen af disse kompositioner.

Hans Chr. Hein